

พิธีกรรมรำมะมั่วด กลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมรสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์ จังหวัดบุรีรัมย์

The Ram Ma Muat Ritual of the Thai-Khmer Ethnic Group: Toward Creative Cultural Tourism in Buriram Province

¹ประทวน วันนิจ, ²อิทธิวัตร ศรีสมบัติ, ³ภัทระ อินทรกำแหง

¹Pratoun Wannit, ²Ittiwat Srisombat, ³Bhadthara Intharagumhaeng

¹นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

^{2,3}สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

¹Master's Degree Student in Social Studies, Faculty of Humanities and social sciences,
Surindra Rajabhat University

^{2,3}Program in Social Studies, Faculty of Humanities and social sciences,
Surindra Rajabhat University

¹Corresponding author, e-mail: pratoun.wn@bru.ac.th

Received: May 31, 2026; Revised: July 10, 2026; Accepted: July 14, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาพิธีกรรมรำมะมั่วดของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร ในจังหวัดบุรีรัมย์ และ (2) เพื่อศึกษาแนวทางการสืบสานพิธีกรรมรำมะมั่วด กลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร สู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์ งานวิจัยนี้ใช้รูปแบบ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 15 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต แบบมีส่วนร่วมในพิธีกรรมรำมะมั่วด และการสนทนากลุ่ม จากผู้ประกอบพิธีกรรมรำมะมั่วด ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้มารับการรักษา พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และหน่วยงานด้านวัฒนธรรมในพื้นที่

ผลการวิจัยพบว่า 1) พิธีกรรมรำมะมั่วดเป็นพิธีกรรมที่มีรากฐานมาจากความเชื่อด้านจิตวิญญาณ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร ซึ่งสะท้อนอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และค่านิยมทางสังคมที่สืบทอดกันมาอย่าง ยาวนาน 2) แนวทางการสืบสานและต่อยอดพิธีกรรมรำมะมั่วดสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์ สามารถดำเนินการได้โดยการประยุกต์ใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน สื่อสร้างสรรค์ และการจัดกิจกรรม เชิงประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้าใจและคุณค่าร่วมระหว่างนักท่องเที่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัด บุรีรัมย์ โดยจัดแผนที่เส้นทางการท่องเที่ยวผ่านชุมชนสะแกคำ ผ่านแหล่งท่องเที่ยวสำคัญๆ ตามอารยธรรม ประวัติศาสตร์ขอม ซึ่งจะนำไปสู่การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: พิธีกรรมรำมะมั่วด; กลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร; การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม; การท่องเที่ยวสร้างสรรค์

Abstract

This article aims to Study. 1) study the Ram Ma Muat ritual of the Thai-Khmer ethnic group in Buriram Province and 2) study the guidelines for continuing the Ram Ma Muat ritual of the Thai-Khmer ethnic group for creative cultural tourism. This research used a qualitative research and participatory action research (PAR) design with a target group of 15 people, using purposive sampling. Data was collected through in-depth interviews, participatory observation of the Ram Ma Muat ritual, and group discussions with Ram Ma Muat ritual practitioners, local sages, healers, monks, community leaders, and cultural agencies in the area.

The research results were found as follows:- 1) The Ram Ma Muat ritual is a traditional ceremony rooted in the spiritual beliefs of the Thai-Khmer ethnic community, reflecting their cultural identity, way of life, and social values that have been transmitted across generations; and (2) the preservation and enhancement of the Ram Ma Muat ritual as a form of creative cultural tourism can be achieved through the application of community participation, creative media, and experiential tourism activities. These approaches foster mutual understanding and shared appreciation between tourists and the local culture of Buriram Province. Furthermore, a cultural tourism route was developed through Sakae Sam Community, connecting significant historical attractions associated with the Khmer civilization. This tourism route is expected to contribute to the sustainable conservation and development of the region's cultural heritage resources.

Keywords: Ram Ma Muat ritual; Thai-Khmer ethnic group; cultural tourism; creative tourism

บทนำ

สังคมไทยมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาแห่งการดำรงชีวิต ซึ่งบรรพบุรุษได้สั่งสมความรู้และประสบการณ์เพื่อการดำรงชีวิตมาโดยตลอด การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่งจะมีวิธีการต่างๆ ที่แตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น ซึ่งจะเห็นได้ในเรื่องของวิถีชีวิต ประเพณี ภาษา การแต่งกาย อาหาร ความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อเรื่องผี และความเชื่อเรื่องการนับถือบรรพบุรุษ เป็นต้นพื้นฐานในการถ่ายทอดหรือใช้พิธีกรรมซึ่งเป็นรูปธรรมมาเป็นสัญลักษณ์แทนแนวความคิดที่เป็นนามธรรม เพื่อให้เกิดการรับรู้และเข้าใจได้ง่ายขึ้น พิธีกรรมเป็นองค์ประกอบทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่คนในสังคมสร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ทางจิตใจและเป็นกลวิธีที่มนุษย์คิดขึ้นตามความเชื่อ เช่น ความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณ เทวดา และความเชื่อทางศาสนา กล่าวคือมนุษย์เชื่อว่าถ้าประกอบพิธีกรรม เช่น สรงบูชาสิ่งที่มีอำนาจหรือสิ่งเหนือธรรมชาตินั้นย่อมจะบันดาลหรือช่วยให้มนุษย์บรรลุผลหรือวัตถุประสงค์ตามความเชื่อและความต้องการที่ตั้งเอาไว้ พิธีกรรมจึงเป็นแนวปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมของประเพณีที่คนในสังคมสร้างขึ้นเพื่อเป็นหลักความมั่นคงทางจิตใจ เมื่อประกอบพิธีกรรมใดพิธีกรรมหนึ่งไปแล้วผู้ทำพิธีกรรมนั้น ย่อมมีความสุขใจและมีความสุขในชีวิต เพราะเชื่อว่าพิธีกรรมต้องนำไปสู่ผลที่คาดหวังไว้

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Intangible Cultural Heritage) ในบริบทสังคมอีสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Intangible Cultural Heritage: ICH) หมายถึง การปฏิบัติการแสดงออก ความรู้ ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ชุมชน กลุ่มคน หรือปัจเจกบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และมีการ

ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ธรรมชาติ และประวัติศาสตร์ของชุมชน อันนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ ความต่อเนื่องของชุมชน และการเคารพในความหลากหลายทางวัฒนธรรม (UNESCO, 2003) องค์การยูเนสโกได้จำแนกมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ (1) วรรณกรรม มุขปาฐะและภาษา (2) ศิลปะการแสดง (3) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล (4) ความรู้ และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล และ (5) งานช่างฝีมือดั้งเดิม ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญของการดำรงอยู่และการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสังคมในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ ในบริบทของประเทศไทย มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้รับการส่งเสริมและคุ้มครองภายใต้กรอบอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ค.ศ. 2003 โดยประเทศไทยเข้าร่วมเป็นภาคีในปี พ.ศ. 2559 และได้ดำเนินการพัฒนาฐานข้อมูล การมีส่วนร่วมของชุมชน และการเสริมสร้างศักยภาพด้านการอนุรักษ์อย่างต่อเนื่อง ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น สำหรับภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือ “อีสาน” นับเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์สูง โดยได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง ความเชื่อแบบพุทธศาสนา นิกายเถรวาทผสมผสานกับความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษและจารีตประเพณีดั้งเดิม ส่งผลให้เกิดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ ทั้งด้านภาษาอีสาน วรรณกรรมพื้นบ้าน เช่น ผญาและนิทานพื้นบ้าน ดนตรีและศิลปะการแสดง เช่น หมอลำ แคน และเซิ้ง ตลอดจนประเพณีบุญตาม “ฮีตสิบสอง คองสิบสี่” ซึ่งสะท้อนวิถีชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ และระบบคุณค่าของชุมชนอีสาน นอกจากนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอีสานยังครอบคลุมองค์ความรู้ด้านการเกษตร การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การทอผ้าไหมและผ้าฝ้าย การจักสาน การแพทย์พื้นบ้าน อาหารพื้นถิ่น และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวงจรชีวิตของมนุษย์และฤดูกาลผลิต ซึ่งล้วนเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สะท้อนภูมิปัญญาการปรับตัวของชุมชนต่อสภาพแวดล้อมบนที่ราบสูงโคราชและลุ่มน้ำโขงในยุคโลกาภิวัตน์ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของอีสานกำลังเผชิญกับความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และการเคลื่อนย้ายของประชากร ส่งผลให้รูปแบบการสืบทอดองค์ความรู้ดั้งเดิมลดลง อย่างไรก็ตาม หลายชุมชนได้ประยุกต์ใช้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การสร้างเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน อันเป็นแนวทางที่ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากทุนทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของยูเนสโกที่มองว่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็น “มรดกที่มีชีวิต” (Living Heritage) ซึ่งสามารถปรับตัวและพัฒนาไปพร้อมกับสังคมได้ โดยยังคงรักษาอัตลักษณ์และคุณค่าของชุมชนไว้ ดังนั้น มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของสังคมอีสานจึงมิได้เป็นเพียงมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอดีตเท่านั้น หากแต่เป็นฐานทรัพยากรทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างอัตลักษณ์ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และการพัฒนาที่ยั่งยืนในอนาคต

ความเชื่อมีบทบาทและมีความสำคัญต่อมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย (หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล, 2518: 1) ทรงอธิบายไว้ว่า ความเชื่อเกิดจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจของดินฟ้าอากาศ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่เห็นเหตุต่างๆ มนุษย์ย่อมเกลียดความทุกข์และรักความสุขเป็นธรรมดา ฉะนั้น เมื่อมีภัยพิบัติเกิดขึ้นก็วิงวอนขอความช่วยเหลือต่อสิ่งที่ตนเชื่อว่าจะช่วยได้ และเมื่อพ้นภัยก็แสดงความรื่นเริงรู้คุณต่อสิ่งนั้นๆ ด้วยการบูชาคุณให้เป็นสิริมงคลแก่ตนตามคติความรู้ความเชื่อในกาลสมัยนั้นๆ เป็นยุคๆ มา

สถานการณ์การสูญหายของพิธีกรรมพื้นบ้านในบริบทสังคมอีสาน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Intangible Cultural Heritage: ICH) เป็นองค์ประกอบสำคัญของการดำรงอยู่ของชุมชน เนื่องจากเป็นองค์ความรู้ ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม ศิลปะการแสดง ภาษา และวิถีปฏิบัติที่ได้รับการถ่ายทอด

จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ทั้งนี้ ยูเนสโกให้ความสำคัญกับการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ในฐานะ “มรดกที่มีชีวิต” (Living Heritage) ซึ่งคุณค่าของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้แก่ หากแต่อยู่ที่การที่ชุมชนยังคงปฏิบัติ สืบทอด และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน (UNESCO, 2003) ในบริบทของสังคมอีสาน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมีความหลากหลายและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คนอย่างลึกซึ้ง ทั้งด้านภาษา วรรณกรรมพื้นบ้าน ดนตรีหมอลำ การเป่าแคน การทอผ้าไหม งานหัตถกรรม ตลอดจนพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ พระพุทธศาสนา และระบบ “ฮีตสิบสอง คองสิบสี่” ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติที่กำหนดวิถีชีวิตของชุมชนตลอดรอบปี เช่น บุญข้าวจี่ บุญผะเหวด บุญบั้งไฟ บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน และบุญกฐิน พิธีกรรมเหล่านี้มิได้เป็นเพียงกิจกรรมทางศาสนา แต่ยังทำหน้าที่สร้างความสามัคคี ถ่ายทอดองค์ความรู้ และหล่อหลอมอัตลักษณ์ของชุมชนอีสานอีกด้วย อย่างไรก็ตามภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ความเป็นเมือง และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม พิธีกรรมพื้นบ้านของชุมชนอีสานจำนวนไม่น้อยกำลังเผชิญภาวะเสื่อมถอย โดยเฉพาะการลดลงของผู้สืบทอดในกลุ่มคนรุ่นใหม่เยาวชนจำนวนมากย้ายถิ่นฐานเพื่อการศึกษาและการทำงาน ทำให้มีโอกาสเข้าร่วมพิธีกรรมของชุมชนลดลง ขณะเดียวกัน วิถีชีวิตสมัยใหม่และสื่อดิจิทัลได้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดค่านิยมและรูปแบบการใช้ชีวิต ส่งผลให้การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริงในชุมชน ซึ่งเป็นหัวใจของการถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ค่อยๆ ลดความสำคัญลง สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการสืบทอดพิธีกรรมพื้นบ้านมิได้ประสบปัญหาเพียงการลดจำนวนผู้ปฏิบัติเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการสูญเสีย “องค์ความรู้โดยนัย” (Tacit Knowledge) ซึ่งเป็นความรู้ที่ต้องเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ การสังเกต และการฝึกปฏิบัติ ร่วมกับครูภูมิปัญญาหรือผู้อาวุโสในชุมชน หากกระบวนการถ่ายทอดระหว่างรุ่นหยุดชะงัก ความรู้และทักษะจำนวนมากอาจสูญหายไปอย่างถาวร แม้ว่าจะยังมีการบันทึกข้อมูลหรือเอกสารไว้ก็ตาม นอกจากนี้ พิธีกรรมพื้นบ้านบางประเภทในสังคมอีสานยังถูกปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อรองรับการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ แม้จะช่วยเพิ่มการรับรู้ของสาธารณชนและสร้างรายได้แก่ชุมชน แต่ในบางกรณีก็ทำให้ความหมายเชิงจิตวิญญาณและบริบทดั้งเดิมของพิธีกรรมลดน้อยลง จึงจำเป็นต้องสร้างความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์คุณค่าทางวัฒนธรรมกับการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทสังคมร่วมสมัย ยูเนสโกเสนอว่า แนวทางการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพควรมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน การเสริมสร้างบทบาทของเยาวชน การบูรณาการองค์ความรู้ท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษา และการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ระหว่างคนต่างรุ่น เพื่อให้คนรุ่นใหม่สามารถเข้าใจคุณค่าและมีบทบาทในการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การอนุรักษ์พิธีกรรมพื้นบ้านในบริบทสังคมอีสานจึงมิใช่เพียงการรักษารูปแบบของประเพณี หากแต่เป็นการธำรงไว้ซึ่งองค์ความรู้ระบบคุณค่า ความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สั่งสมมาเป็นเวลายาวนาน การสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของอีสานยังคงมีชีวิตและสามารถพัฒนาต่อไปได้ในอนาคต

ความกลัวและความไม่รู้ เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อ ซึ่งความเชื่อก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดศาสนา ในสังคมมนุษย์สมัยโบราณ (Primitive Society) อย่างไรก็ตามแม้ปัจจุบันนี้วิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้าไปมากแต่มนุษย์ยังมีพฤติกรรมแสดงออกทางความเชื่อกันอยู่ (ภิญโญ จิตต์ธรรม, 2522: 1) โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อในเรื่องผี เรื่องวิญญาณ ซึ่งแบ่งแยกผีออกเป็น 2 ประเภท คือ ผีธรรมชาติ ซึ่งเกิดจากวิญญาณของโลกธาตุ เช่น ป่าไม้ ลำธาร ภูเขา แม่น้ำ ฯลฯ เป็นจำพวกผีฟ้าหรือเทวดา ส่วนผีอีกประเภทหนึ่งเป็นผีที่เกิดจากวิญญาณของคนตายแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งผีบรรพบุรุษซึ่งมีความสำคัญมากต่อวิถีการดำเนินชีวิตของลูกหลาน วิญญาณของคนตายแล้วอาจจะกลายเป็นเจ้าผีหรือผีชั้นสามัญหรือผีร้ายก็ได้ แล้วแต่คุณงาม

ความดีหรือความเก่งกล้าสามารถของบุคคลนั้นๆ ในสังคมไทยปัจจุบันความเชื่อเรื่องผียังมีปรากฏอยู่ในสังคมทุกระดับ โดยเฉพาะอยู่ในสังคมชนบทที่ประกอบอาชีพเกษตร ยังคงมีลักษณะที่คนในพื้นที่มีความรู้สึกใกล้ชิดและยังคงมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น ทั้งระหว่างผู้คนที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน ระหว่างความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติ มีส่วนทำให้ความเชื่อเรื่องผีหรืออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละชุมชนตามคติความเชื่อ ซึ่งอาจจะเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกันตามคติความเชื่อโบราณแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

ความสำคัญของบทบาทชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สร้างสรรค์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์ (Creative Cultural Tourism) เป็นแนวทางการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวกับวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของชุมชน มากกว่าการเป็นเพียงผู้ชมแหล่งท่องเที่ยว แนวคิดนี้มุ่งสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจควบคู่กับการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยส่งเสริมให้ชุมชนเป็นเจ้าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมและเป็นผู้กำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของตนเอง (UNESCO, 2006; UNWTO, 2018) ในบริบทของสังคมอีสาน ชุมชนเป็นศูนย์กลางของการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เนื่องจากองค์ความรู้ ประเพณี พิธีกรรม ศิลปะการแสดง ภาษา อาหาร และงานหัตถกรรม ล้วนเกิดขึ้นจากการปฏิบัติร่วมกันของสมาชิกในชุมชน และถ่ายทอดผ่านความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างรุ่น ดังนั้น หากชุมชนยังคงมีความเข้มแข็งและตระหนักถึงคุณค่าของทุนทางวัฒนธรรม มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมก็จะยังคงได้รับการสืบทอดและสามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมร่วมสมัยได้อย่างเหมาะสม (UNESCO, 2003) การมีส่วนร่วมของชุมชนถือเป็นหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์ เพราะทำให้คนในพื้นที่ไม่ใช่เพียงผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยว แต่เป็น “เจ้าของเรื่องราว” (Story Owner) และ “ผู้ถ่ายทอดความหมายทางวัฒนธรรม” (Cultural Interpreter) ผ่านการนำเสนอประวัติศาสตร์ท้องถิ่น พิธีกรรม ประเพณี ดนตรีพื้นบ้าน การแสดง งานหัตถกรรม และวิถีชีวิตที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างแท้จริง การมีส่วนร่วมดังกล่าวยังช่วยให้การจัดการท่องเที่ยวสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ลดผลกระทบต่อทรัพยากรวัฒนธรรม และสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น (Richards, 2011) สำหรับพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สร้างสรรค์สามารถเชื่อมโยงกับทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม เช่น ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ พิธีบายศรีสู่ขวัญ หมอลำ การเป่าแคน การฟ้อนพื้นเมือง การทอผ้าไหม การย้อมคราม การจักสาน เครื่องปั้นดินเผา อาหารพื้นถิ่น และภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน โดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติร่วมกับปราชญ์ชาวบ้านหรือครูภูมิปัญญา ซึ่งเป็นการสร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่าและแตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบดั้งเดิม นอกจากการสร้างประสบการณ์แก่ผู้มาเยือนแล้ว การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์ยังเป็นกลไกสำคัญในการกระตุ้นให้คนรุ่นใหม่หันกลับมาเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื่องจากการท่องเที่ยวทำให้เกิดโอกาสในการประกอบอาชีพ การสร้างรายได้ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการจากฐานวัฒนธรรมส่งผลให้เยาวชนเห็นคุณค่าของทุนทางวัฒนธรรมในฐานะทรัพยากรที่สามารถต่อยอดเป็นนวัตกรรมและสร้างเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้ โดยไม่จำเป็นต้องละทิ้งอัตลักษณ์ของชุมชน อย่างไรก็ตาม การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์ควรตั้งอยู่บนหลักการของการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของทุกภาคส่วน ทั้งผู้นำชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น กลุ่มเยาวชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา และหน่วยงานด้านวัฒนธรรม เพื่อร่วมกันวางแผน อนุรักษ์ พัฒนา และกำหนดขอบเขตการใช้ประโยชน์จากมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม การบริหารจัดการในลักษณะดังกล่าวจะช่วยสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์คุณค่าทางวัฒนธรรม การสร้างรายได้แก่ชุมชน และ

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (UNWTO, 2018) กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วมของชุมชนมีใช้เพียงองค์ประกอบหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์ หากแต่เป็นปัจจัยพื้นฐานที่กำหนดความสำเร็จของการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในบริบทสังคมอีสานที่มีทุนทางวัฒนธรรมอันหลากหลายและมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม สืบเนื่องมาจากความแตกต่างของกลุ่มชนหรือกลุ่มชาติพันธุ์ในที่ต่างๆ ของประเทศ จึงเป็นบ่อเกิดด้านวัฒนธรรมของตนเองเป็นระยะเวลายาวนาน ซึ่งแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์นั้นมีโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันอาจมีพื้นที่ทำให้แตกต่างกันบ้างอันเนื่องมาจากเรื่องภาษา ประเพณี และภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น ที่นำไปยึดถือและปฏิบัติตามในด้านความเชื่อของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง ดังเช่นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดสุรินทร์ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวกับความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมของกลุ่มอย่างเด่นชัด

จังหวัดบุรีรัมย์มีอาณาเขตทางทิศใต้ติดกับราชอาณาจักรกัมพูชา ประชากรส่วนใหญ่พูดภาษาท้องถิ่นซึ่งได้แก่ ภาษาเขมรสูง (ร้อยละ 70) ภาษาลาว (ร้อยละ 20) และภาษาส่วย (ร้อยละ 10) (สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และสุชุมาวดี ขำหิรัญ, 2527: 1) มีหลักฐานยืนยันหลายประการว่าบุรีรัมย์ เมืองสุรินทร์ เมืองลำดวน เคยเป็นแหล่งอารยธรรมและวัฒนธรรมที่เจริญรุ่งเรือง เปลี่ยนแปลงไปตามกลุ่มชนที่เคยครอบครองวัฒนธรรมที่ปรากฏในปัจจุบันจึงเป็นเครื่องบ่งชี้หรือแสดงถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่บรรพชนชาวบุรีรัมย์สุรินทร์ ศรีสะเกษ ได้สืบทอดความเจริญวิวัฒนาการมาช้านานนับพันปี เมื่อศึกษาประวัติพบว่า นักประวัติศาสตร์ มีข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับพื้นที่อันเป็นที่ตั้งของจังหวัดบุรีรัมย์ ในปัจจุบันว่าเป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มชนอาศัยอยู่ตั้งแต่สมัยที่ขอมเรืองอำนาจ คือ ประมาณ 2,000 ปีล่วงมาแล้ว (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์, 2534: 1) ในสมัยนั้นขอมแบ่งเขตการปกครองดินแดนแถบนี้ออกเป็น 3 เขต คือ เมืองละโว้ (ลพบุรี) เมืองพิมาย เมืองสกลนคร โดยทั้ง 3 เมืองเป็นเมืองประเทศราชที่มีฐานะเท่าเทียมกัน และขอมคงยึดเอาเมืองสุรินทร์เป็นเมืองหน้าด่านขนาดใหญ่ เพื่อติดต่อทั้ง 3 เมืองและขึ้นตรงต่อนครวัดนครธม ซึ่งเป็นราชธานีของขอมในขณะนั้น เมืองเหล่านี้ในสมัยโบราณมีเส้นทางติดต่อคมนาคมติดต่อถึงกัน ตามเส้นทางคมนาคมดังกล่าวขอมได้สร้างปราสาทหินไว้หลายแห่งเพื่อเป็นที่พักกำลังพลในระหว่างเดินทาง และเพื่อเป็นสถานที่ประกอบบูชาเทพเจ้าตามลัทธิศาสนาพราหมณ์ (ยุพดี จรรย์านนท์, 2522: 32) ดังสังเกตได้จากซากปรักหักพังของปราสาทหินในจังหวัดสุรินทร์ในปัจจุบันมีอยู่มากมายตามท้องที่อำเภอต่างๆ และบริเวณชายแดน ซึ่งส่วนมากเป็นปราสาทหินขนาดเล็ก คำนวณอายุได้ประมาณ 1,100 ปีเศษ (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์, 2526: 36) ปลายพุทธศตวรรษที่ 17 ขอมเสื่อมอำนาจลง อาณาจักรสุโขทัยเริ่มมีอำนาจบทบาทขึ้น และสามารถครอบครองดินแดนบริเวณนี้ได้ ขอมต้องถอยร่นข้ามเทือกเขาพนมดงรักเข้าสู่ดินแดนกัมพูชา ประชาธิปไตยในปัจจุบัน ทำให้พื้นที่ดินแดนบริเวณนี้ถูกปล่อยให้รกร้างว่างเปล่าจนกลายเป็นป่าคองยาวนาน (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์, 2534: 1) ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวสุรินทร์ ก็คือวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจากวัฒนธรรมเขมรนั่นเอง ชาวไทยเชื้อสายเขมรส่วนใหญ่ต่างมีความเชื่อในเรื่องของบุญ กรรม นรก สวรรค์ และเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสารตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ดังนั้น ชาวไทยเชื้อสายเขมรจึงนิยมทำบุญทำทานอยู่เป็นเนืองนิจ เพราะเชื่อว่าจะยังผลประโยชน์ให้ตนในชาติภพต่อไป จึงส่งผลให้เกิดงานเทศกาลและงานบุญประเพณีต่างๆ ตลอดทั้งปี ในสังคมของชาวไทยเชื้อสายเขมร โดยเฉพาะขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีปฏิบัติที่คนในชุมชนแถบนี้ถือปฏิบัติร่วมกันอย่างเห็นได้ชัด ไม่ว่าจะเป็นคติความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม คติความเชื่อเรื่องการเพาะปลูก

คติความเชื่อเรื่องการครองเรือน ฯลฯ ประเพณีต่างๆ เช่น การแต่งงาน การบวช การขึ้นบ้านใหม่ ประเพณี พิธีกรรมบางอย่างอันมีลักษณะเฉพาะ เช่น แขนปู่ตา รำมะมั่วต งานวาว เป็นต้น

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยได้เห็นความสำคัญ ในอนุรักษ์ สืบสาน ต่อยอด ประเพณี พิธีกรรม กับความเชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร สู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์ จังหวัดบุรีรัมย์ ทำให้ชุมชน เกิดความรัก ความสามัคคี เห็นคุณค่า และความเข้าใจการอนุรักษ์พิธีกรรมรำมะมั่วต การสืบสาน ประเพณีแขนปู่ตา และการต่อยอด ประเพณีงานวาว กับความเชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร และหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง สามารถนำข้อมูลไป พัฒนาต่อยอด สู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์ จังหวัดบุรีรัมย์ และชุมชนท้องถิ่น มีรายได้เพิ่มขึ้น จากผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการนำวัฒนธรรมมาสร้างสรรค์ ให้เป็นสินค้า หรือกิจกรรมร่วมสมัย เกิดระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเอง และสร้างเครือข่ายระบบเศรษฐกิจฐานราก แบบพอเพียง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพิธีกรรมรำมะมั่วต กลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อศึกษาแนวทางการสืบสานพิธีกรรมรำมะมั่วต กลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร สู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์ จังหวัดบุรีรัมย์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ซึ่งผู้วิจัยจะได้ศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อการรักษาโรค ด้วยพิธีกรรมรำมะมั่วต โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยกลุ่ม พระสงฆ์ ปราชญ์ท้องถิ่นที่มีความรู้ในด้านการรักษาโรคด้วยพิธีกรรมรำมะมั่วต กลุ่มที่มีความเกี่ยวข้อง เช่น ประชาชนที่เคยเข้าร่วมพิธีและกลุ่มที่เคยได้รับการรักษาโรคด้วยพิธีกรรมรำมะมั่วต โดยการเลือก กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยแบ่งกลุ่มประชากรออก 4 ข้อดังนี้

- 1) กลุ่มเจ้าพิธี
- 2) กลุ่มพระสงฆ์ ปราชญ์ท้องถิ่นที่มีความรู้เกี่ยวกับการรักษาโรคด้วยเสียงดนตรี (รำมะมั่วต)
- 3) กลุ่มประชาชนที่เคยเข้าร่วมพิธี
- 4) กลุ่มประชาชนที่เคยได้รับการรักษาโรคด้วยเสียงดนตรี

ประเด็นที่จะศึกษา ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นที่จะศึกษาตามวัตถุประสงค์ การวิจัย ดังนี้

วิธีดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 เพื่อศึกษาพิธีกรรมรำมะมั่วตของกลุ่มชาติพันธุ์ ไทย-เขมร ในจังหวัดบุรีรัมย์ ดังนี้

- 1) ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับการรักษาโรคด้วยเสียงดนตรี (รำมะมั่วต)
- 2) ศึกษาลักษณะ/ประเภท/องค์ประกอบพิธีกรรมรำมะมั่วต
- 3) ศึกษาคุณค่า/บทบาทพิธีกรรมรำมะมั่วตที่มีต่อชุมชน สังคม

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป และแบบ สัมภาษณ์ โดยแบบสัมภาษณ์นั้นมีขั้นตอนในการดำเนินการดังนี้

ชั้นสร้างเครื่องมือการวิจัย โดยการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย จากนั้นสร้างเครื่องมือวิจัย โดยการทำแบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยสัมภาษณ์พระสงฆ์และประชาชนที่มีส่วน เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมรักษาโรคด้วยพิธีกรรมรำมะมั่วดโดยมีขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือดังนี้

1) ศึกษาข้อมูลเพื่อสร้างเครื่องมือโดยการสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายและมีความน่าเชื่อถือที่สุด

2) สัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 15 คน ประกอบด้วย

(1) ผู้ประกอบพิธีกรรมรำมะมั่วด จำนวน 3 คน

(2) ผู้มารับการรักษา จำนวน 9 คน

(3) นักวิชาการ, ผู้นำชุมชน, พระสงฆ์ จำนวน 3 คน

3. แบบสัมภาษณ์ ที่ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแล้วมาแก้ไขตามที่ผู้เชี่ยวชาญแนะนำ เพื่อนำไปสัมภาษณ์ต่อไป

1) ขั้นตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลมาแล้วก่อนการวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูล เมื่อได้ตรวจสอบเรียบร้อยแล้ว จึงนำมาจัดเรียงลำดับก่อนและหลังเรียงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อนำไปสู่ ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

2) การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้ ข้อมูลที่เป็นเอกสาร ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการบันทึกข้อมูลแล้วย่อความให้ได้ใจความตรงตามความหมายของข้อความเดิม บันทึกโดยถอดข้อความเป็นข้อความของผู้วิจัยเอง คัดลอกข้อความเป็นข้อความที่ผู้วิจัยต้องการอ้างอิงเพื่อสนับสนุนความคิดของผู้วิจัย

4) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยลงพื้นที่สัมภาษณ์ด้วยตนเองตามกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาเรียบเรียงประเด็นที่ต้องการและดำเนินการในขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

5) การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ วิทยานิพนธ์ นิตยสาร วารสาร สื่อออนไลน์และสื่ออื่นๆ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพนี้ โดยใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

วิธีดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 เพื่อศึกษาแนวทางการสืบสานพิธีกรรมรำมะมั่วดสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์ การวิจัยนี้แนะนำให้ใช้รูปแบบ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1: การลงพื้นที่สำรวจและรวบรวมข้อมูลบริบท (Contextual Study) เพื่อทำความเข้าใจรากเหง้าของพิธีกรรมอย่างลึกซึ้งก่อนจะนำไปต่อยอด

1) การศึกษาเอกสาร: ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของรำมะมั่วดในจังหวัดบุรีรัมย์ คติความเชื่อ และอัตลักษณ์ที่โดดเด่น

2) การเลือกพื้นที่เป้าหมาย: คัดเลือกชุมชนในบุรีรัมย์ที่ยังคงสืบทอดพิธีกรรมมะมั่วดอย่างเข้มแข็ง (พื้นที่ชุมชนบ้านสะแกข่า ตำบลสะแกข่า อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์)

3) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview): สัมภาษณ์ “แม่มีมั่วด” (ผู้นำพิธีกรรม), ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อถอดรหัสความหมายของท่ารำ ดนตรี และเครื่องแต่งกาย

ขั้นตอนที่ 2: การวิเคราะห์ศักยภาพและทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital Analysis) เพื่อหา “จุดขาย” ที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

1) การประเมินองค์ประกอบ: วิเคราะห์ว่าส่วนของพิธีกรรมที่สามารถนำเสนอต่อสาธารณะได้ (Public domain) และส่วนใดที่เป็นข้อห้ามหรือเรื่องเปราะบาง (Sacred space)

2) SWOT Analysis: วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของการนำพิธีกรรมนี้มา เป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว โดยเน้นความยั่งยืนเป็นหลัก

ขั้นตอนที่ 3: การออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism Design) ขั้นตอนนี้คือ การหาคำตอบว่า “จะสืบสานอย่างไร” โดยใช้กระบวนการร่วมสร้าง (Co-creation)

1. การจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group): เชิญตัวแทนชุมชน ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว และภาครัฐ มาร่วมกันออกแบบเส้นทางหรือกิจกรรม

2. ตัวอย่างการสืบสานต่อยอด: 1) Activity: กิจกรรมการเรียนรู้ทำรำพื้นฐานหรือการทำ เครื่องบายศรี/เครื่องเซ่นไหว้ (Workshop) 2) Storytelling: การสร้างเรื่องราว (Narrative) ที่เชื่อมโยง ความกตัญญูต่อบรรพบุรุษกับการใช้ชีวิตสมัยใหม่ 3) Digital Content: การใช้สื่อมัลติมีเดียช่วยเล่าเรื่อง ในจุดที่พิธีกรรมจริงไม่สามารถทำได้ตลอดเวลา

สรุปผลการวิจัย

1. พิธีกรรมรำมะมวด พบว่า เป็นพิธีกรรมความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมรในจังหวัดบุรีรัมย์ ที่มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาโรค สะเดาะเคราะห์ และเสริมสิริมงคลแก่ผู้ประกอบพิธี องค์ประกอบสำคัญของพิธี ได้แก่ ผู้นำพิธี (ครูมะมวด) เครื่องดนตรี พื้นบ้าน เช่น กลอง ฉิ่ง เครื่องเซ่นไหว้ เช่น ข้าวตอก ดอกไม้ เหล้า การร่ายรำประกอบจังหวะดนตรี การเชิญดวงวิญญาณหรือผีบรรพบุรุษเข้าสิงร่างทรง

พิธีกรรมดังกล่าวสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ของชุมชน และการสืบทอด องค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของ UNESCO ที่ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองและส่งเสริมมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage)

2. แนวทางการสืบสานพิธีกรรมรำมะมวด พบว่า สามารถพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์ได้ โดยมีรูปแบบที่เหมาะสม ได้แก่ การจัดแสดงเชิงสาธิต (Demonstration) การจัดกิจกรรมเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ (Workshop) การเล่าเรื่อง (Storytelling) เกี่ยวกับความเชื่อและ ประวัติความเป็นมา การบูรณาการกับเส้นทางท่องเที่ยวในจังหวัดบุรีรัมย์ แนวทางดังกล่าวควรยึดหลัก “การมีส่วนร่วมของชุมชน” และ “การเคารพความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม” เพื่อไม่ให้เกิดการลดทอน คุณค่าทางจิตวิญญาณ

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลครั้งนี้เป็นการเชื่อมโยงผลการศึกษาพิธีกรรมรำมะมวดของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร จังหวัดบุรีรัมย์ เข้ากับองค์ความรู้จากงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่ออธิบายมิติทางวัฒนธรรม จิตวิทยา และศักยภาพเชิงการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาพิธีกรรมรำมะมวด กลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร จังหวัดบุรีรัมย์ พิธีกรรมรำมะมวดในจังหวัดบุรีรัมย์ มีลักษณะสำคัญ คือ การใช้ดนตรี การร้องเพลง และการร่ายรำ ร่วมกับความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษ เพื่อการรักษาและฟื้นฟูสุขภาพของผู้เข้าร่วมพิธี ทั้งในระดับ กาย จิตใจ และสังคม ซึ่งสอดคล้องกับงานของ พิมวลี ดีสม และสวภา เวชสุรกัญ (2553) ที่ศึกษาพิธีกรรมมะมวด ในจังหวัดสุรินทร์ โดยชี้ให้เห็นบทบาทของดนตรีและการเต้นรำในการเชื่อมโยงจิตใจของผู้ป่วยกับ

สิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งงานวิจัยนี้ก็พบเช่นเดียวกันว่า “จิ้งหะดนตรี” และ “การเข้าสู่ภาวะทรง” เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ผู้ป่วยเกิดความเชื่อมั่นและความผ่อนคลายทางจิตใจ ในทำนองเดียวกัน (กาญจนา แก้วเทพ, 2549) อธิบายบทบาทของสื่อพื้นบ้านในการสื่อสารกับชุมชนและการบูชาวิญญาณ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาคั้งนี้ที่พบว่า พิธีกรรมรำมะมั่วดมิได้เป็นเพียงพิธีรักษาแต่เป็น “กระบวนการสื่อสารทางวัฒนธรรม” ที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงคนในชุมชนกับความเชื่อร่วม และผลการวิจัยยังสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของ จำเริญ คงทน (21 กุมภาพันธ์ 2562; อ้างใน พิมวลี ดีสม และสวภา เวชสุรักษ์, 2553) ที่พบว่า พิธีกรรมรำมะมั่วดมิบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูสุขภาพจิตผ่านกระบวนการดนตรี การร้อง และการเต้นรำ ซึ่งในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ก็พบรูปแบบเดียวกัน โดยผู้เข้าร่วมพิธีมีรายงานความรู้สึก “โล่งใจ” และ “ได้รับการปลดปล่อย” หลังพิธีกรรม

นอกจากนี้ งานของ เครือจิต ศรีบุญนาท (2534) ที่ศึกษาชุมชนเขมรในจังหวัดสุรินทร์ยังชี้ให้เห็นการสืบทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรักษาผู้ป่วย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบว่า คุรมะมั่วดในจังหวัดบุรีรัมย์ได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านสายเครือญาติ หรือการครอบครู กล่าวได้ว่า พิธีกรรมรำมะมั่วดในจังหวัดบุรีรัมย์มีลักษณะร่วมกับพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ทั้งในด้านศิลปะการแสดง ความเชื่อ และบทบาทในการรักษาเชิงจิตสังคม และผลการศึกษายังสอดคล้องกับงานวิจัยในต่างประเทศที่ศึกษาพิธีกรรมทรานซ์และการรักษาแบบดั้งเดิมงานของ Lewis (2003) ที่ศึกษาพิธีกรรมในแอฟริกาเหนือ พบว่าการใช้ดนตรีและการเต้นรำช่วยปลดปล่อยความเครียดและสร้างสมดุลทางจิตใจ ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับพิธีกรรมรำมะมั่วดที่ใช้จิ้งหะดนตรีเป็นตัวกระตุ้นสภาวะจิต (Kapferer, 1997: 45-68) ศึกษาพิธีกรรมรักษาในศรีลังกา พบว่าการแสดงออกเชิงพิธีกรรมช่วยฟื้นฟูสุขภาพจิตผ่านการเชื่อมโยงทางอารมณ์และสังคม ผลการวิจัยครั้งนี้ก็พบว่า พิธีกรรมรำมะมั่วดทำหน้าที่เสริมสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน และลดความโดดเดี่ยวของผู้ป่วย (Csordas, 1994: 110) เน้นบทบาทของผู้นำพิธีในฐานะตัวกลางระหว่างผู้ป่วยกับพลังศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทของคุรมะมั่วดในจังหวัดบุรีรัมย์ (Rouget, 1985: 8-12) อธิบายว่าดนตรีเป็นองค์ประกอบหลักในการสร้างภาวะทรานซ์ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบว่า จิ้งหะดนตรีมีผลโดยตรงต่อการเข้าสู่ภาวะทรง (Singer, 2009: 214) ยังชี้ว่าพิธีกรรมทรานซ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ช่วยสร้างความเป็นปึกแผ่นในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทของรำมะมั่วดในจังหวัดบุรีรัมย์ที่เป็นพื้นที่รวมตัวของเครือญาติและชุมชน ดังนั้น พิธีกรรมรำมะมั่วดสามารถอธิบายได้ในกรอบมานุษยวิทยาเชิงจิตสังคมว่าเป็น “กระบวนการบำบัดผ่านพิธีกรรม” (Ritual Healing Process) ที่มีมิติทั้งเชิงสัญลักษณ์ จิตวิทยา และสังคม

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อแนวทางการสืบสานพิธีกรรมรำมะมั่วดสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์ จังหวัดบุรีรัมย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์ สืบสาน และต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมรำมะมั่วดให้สามารถพัฒนาเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์ โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์คุณค่าดั้งเดิมของพิธีกรรมกับการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน ผลการศึกษาพบว่า พิธีกรรมรำมะมั่วดเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมรในจังหวัดบุรีรัมย์ เนื่องจากมิได้เป็นเพียงกิจกรรมทางความเชื่อเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ทางสังคมที่สะท้อนระบบคุณค่า อัตลักษณ์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดจนความทรงจำร่วมของชุมชนที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Bourdieu (1986) ที่อธิบายว่า “ทุนทางวัฒนธรรม” เป็นทรัพยากรที่เกิดจากองค์ความรู้ ความเชื่อ แบบแผนการดำเนินชีวิต และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งสามารถสร้างคุณค่าและความหมายให้กับกลุ่มสังคมได้ ดังนั้น พิธีกรรมรำมะมั่วดจึงถือเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็น

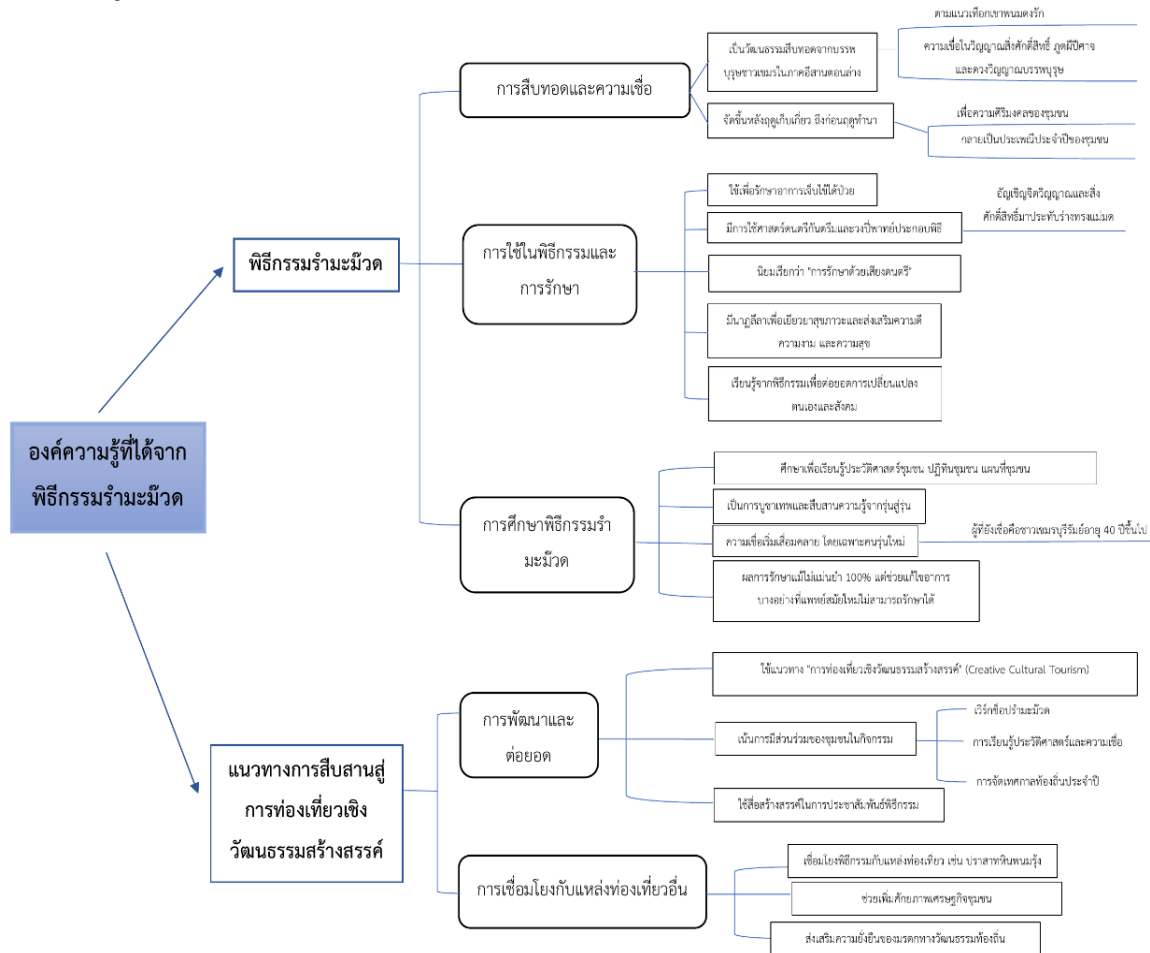
กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เนื่องจากนักท่องเที่ยวในปัจจุบันไม่ได้ต้องการเพียงการเดินทางเพื่อชมสถานที่เท่านั้น แต่ยังต้องการเรียนรู้ เข้าถึงความหมาย และมีส่วนร่วมกับวัฒนธรรมของพื้นที่ (Richards, 2011) จังหวัดบุรีรัมย์เป็นพื้นที่ที่มีทุนทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย โดยเฉพาะมรดกทางประวัติศาสตร์และโบราณสถานในกลุ่มอารยธรรมขอม เช่น ปราสาทหินพนมรุ้ง ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่สามารถเชื่อมโยงกับกิจกรรมการเรียนรู้พิธีกรรมรำมะมั่วได้ การเชื่อมโยงดังกล่าวช่วยสร้างเส้นทางท่องเที่ยวที่มีความหมาย โดยผสมผสานมิติทางประวัติศาสตร์ ความเชื่อ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าด้วยกัน อันเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์ ซึ่งเน้นการสร้างประสบการณ์ร่วมระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนเจ้าของวัฒนธรรม มากกว่าการเป็นเพียงผู้ชมวัฒนธรรม (UNESCO, 2003; Richards & Raymond, 2000) อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการนำพิธีกรรมรำมะมั่วมาพัฒนาเป็นกิจกรรมทางการท่องเที่ยวจำเป็นต้องดำเนินการด้วยความระมัดระวัง เนื่องจากพิธีกรรมประเภทนี้มีรากฐานจากความเชื่อด้านจิตวิญญาณและมีความศักดิ์สิทธิ์ในมุมมองของชุมชนเจ้าของวัฒนธรรม การปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อรองรับการท่องเที่ยวโดยมุ่งเน้นเพียงความสวยงามหรือความบันเทิง อาจทำให้ความหมายดั้งเดิมของพิธีกรรมลดลง หรือเกิดภาวะ “การทำให้วัฒนธรรมเป็นสินค้า” (Commodification of Culture) ซึ่งส่งผลต่อคุณค่าทางจิตวิญญาณและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับพิธีกรรม (Greenwood, 1989) ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Rouget (1985) และ Kapferer (1997) ที่เสนอว่า พิธีกรรมมิได้มีความหมายเพียงในฐานะการแสดงออกทางกายภาพ แต่เป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงระหว่างความเชื่อ สัญลักษณ์ อำนาจทางสังคม และประสบการณ์ทางจิตวิญญาณของผู้เข้าร่วม พลั้งของพิธีกรรมจึงเกิดขึ้นจากบริบททางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมทางสังคมที่รองรับ หากพิธีกรรมถูกแยกออกจากบริบทเดิมและนำเสนอในลักษณะการแสดงเพื่อการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว อาจทำให้ความหมายเชิงลึกและคุณค่าทางจิตวิญญาณลดทอนลงได้

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับแนวคิดของ กาญจนา แก้วเทพ (2549) ที่มองว่าพิธีกรรมเป็นกระบวนการสื่อสารทางวัฒนธรรม ซึ่งทำหน้าที่ถ่ายทอดความเชื่อ ความทรงจำ และระบบคุณค่าของชุมชน ดังนั้น การพัฒนาพิธีกรรมรำมะมั่วสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์จึงควรให้ความสำคัญกับการรักษา “สาระทางวัฒนธรรม” (Cultural Meaning) มากกว่าการนำเสนอในรูปแบบการจัดแสดงเพื่อความบันเทิงเพียงอย่างเดียว แนวทางที่เหมาะสมควรเป็นการออกแบบกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเกิดการเรียนรู้ เข้าใจบริบท และเคารพต่อความเชื่อของชุมชน เช่น การเรียนรู้ความหมายของพิธีกรรม การถ่ายทอดเรื่องเล่าจากผู้รู้ในชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เหมาะสม และการสร้างสื่อสร้างสรรค์ที่นำเสนอคุณค่าของพิธีกรรมอย่างถูกต้อง

ดังนั้น แนวทางการสืบสานพิธีกรรมรำมะมั่วสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์ จังหวัดบุรีรัมย์ ควรมุ่งเน้นรูปแบบการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชน การเคารพอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้ เพื่อให้พิธีกรรมรำมะมั่วสามารถดำรงอยู่ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต (Living Cultural Heritage) และเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สร้างคุณค่าอย่างยั่งยืนแก่ชุมชนในอนาคต

องค์ความรู้ที่ได้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้งาน
 - 1.1 หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุนการจัดทำฐานข้อมูลมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 1.2 ส่งเสริมการฝึกอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นด้านประวัติศาสตร์และความหมายเชิงสัญลักษณ์
 - 1.3 พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงพิธีกรรมกับแหล่งโบราณสถาน
 - 1.4 จัดทำหลักเกณฑ์คุ้มครองความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม
2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป
 - 2.1 ปัจจัยใดที่ส่งผลต่อการสืบทอดพิธีกรรมรำมะมวดในกลุ่มเยาวชนไทย-เขมร และแนวทางใดที่จะส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ได้อย่างยั่งยืน
 - 2.2 การพัฒนาพิธีกรรมรำมะมวดเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวส่งผลต่อการรับรู้คุณค่า ความเชื่อ และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน
 - 2.3 รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เชื่อมโยงพิธีกรรมรำมะมวดกับทุนวัฒนธรรมอื่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร ที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนทางเศรษฐกิจและสังคม

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2549). *ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เอดิสัน เพรส โปรดักส์.
- เครือจิต ศรีบุญนาถ. (2534). การฟ้องร้องของชาวไทยเขมรในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์. *ปริญญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- พิมพ์ลี ดีสม และสวภา เวชสุรกษ์. (2553). นาฏกรรมในพิธีกรรมบุญโงมมะมวด จังหวัดสุรินทร์. *วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์*, 10(1): 41–55.
- ภิญโญ จิตต์ธรรม. (2522). *ความเชื่อ*. กรุงเทพฯ: มงคลการพิมพ์.
- ยุพดี จรรย์ยานนท์. (2522). การศึกษานิทานชาวบ้านตำบลจอมพระ อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์. *ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต*, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์, สุขุมาวดี ขำหิรัญ. (2527). *ชื่อหมู่บ้านของอำเภอเมืองสุรินทร์*. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล
- สำนักงานจังหวัดสุรินทร์. (2534). *บรรยายสรุปจังหวัดสุรินทร์*. สุรินทร์: สำนักงานจังหวัดสุรินทร์.
- สำนักงานจังหวัดสุรินทร์. (2526). *ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดสุรินทร์*. สุรินทร์: สำนักงานจังหวัดสุรินทร์.
- หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล. (2518). *ประเพณีพิธีไทย*. กรุงเทพฯ: เสริมวิทย์บรรณาการ.
- Bourdieu, P. (1986). *The forms of capital*. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood.
- Csordas, T.J. (1994). *The sacred self: A cultural phenomenology of charismatic healing*. University of California Press.
- Greenwood, D.J. (1989). Culture by the pound: An anthropological perspective on tourism as cultural commoditization. In V.L. Smith (Ed.), *Hosts and guests: The anthropology of tourism*. (2nd ed., pp. 171–185). University of Pennsylvania Press.
- Kapferer, B. (1997). *The feast of the sorcerer: Practices of consciousness and power*. University of Chicago Press.
- Lewis, I.M. (2003). *Ecstatic religion: A study of shamanism and spirit possession*. 3rd ed. Routledge.
- Miton, H., & DeDeo, S. (2022). *The cultural transmission of tacit knowledge*. arXiv.
- Ogge, S. (2024). Threats to the transmission of living heritage among children and youth: Social media use, reflections and suggestions from a decade of capacity-building. In *Handbook on Intangible Cultural Practices as Global Strategies for the Future*. Springer.
- Richards, G. (2011). Creativity and tourism: The state of the art. *Annals of Tourism Research*, 38(4): 1225–1253.
- Richards, G., & Raymond, C. (2000). Creative tourism. *ATLAS News*, 23: 16–20.
- Rouget, G. (1985). *Music and trance: A theory of the relations between music and possession*. University of Chicago Press.
- Singer, M. (1972). *When a great tradition modernizes*. Chicago: University of Chicago Press.
- UNESCO. (2003). *Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage*. UNESCO.

- UNESCO. (2006). *Towards sustainable strategies for creative tourism: Discussion report of the planning meeting for the 2008 International Conference on Creative Tourism*. Santa Fe, New Mexico, U.S.A.
- UNESCO. (2022). *Capacity-building programme on safeguarding intangible cultural heritage in Thailand*. UNESCO Bangkok.
- UNESCO. (2023). *การเสริมสร้างศักยภาพเพื่อส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในประเทศไทย*. UNESCO Bangkok.
- UNWTO. (2018). *Tourism and culture synergies*. UNWTO, Madrid, DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284418978>

